

INTERNETA BALSOŠANA KĀ INOVĀCIJA LATVIJAS VĒLĒŠANU SISTĒMĀ

ONLINE VOTING AS AN INNOVATION IN LATVIAN ELECTORAL SYSTEM

Ligita Vaita, Bc.sc.soc., ligita.vaita@inbox.lv

Laima Barisa, Mg.sc.soc., laima.barisa@llu.lv

Abstract. An internet has become as inevitable part of modern society, it can be considered as one of the most important innovations in the last 20 years. Introducing of online voting has been put in the agenda. Nevertheless the use of internet in society only increases, voter's attitude towards an opportunity to vote online in previous researches has been reflected as negative. In Latvia there has been gained time for possible problem identification and solutions before the real establishing of online voting system.

The goal of this research is to investigate online voting as an innovation in Latvian electoral system in the view of experts that deals with the organization of online voting. In the research are used theoretical research methods (analysis of scientific literature), empirical research methods (partially structured interviews) and data processing methods (interpretative data analysis).

For further researches the author has put forward the hypothesis that the main problem of online voting is the aspect of public distrust of the election results, if the online voting would be introduced.

Key words.. Elections, electoral system, online voting, innovations.

Ievads

Sabiedrības attīstība saistās ar dažādu inovāciju ieviešanu, visos laikos kādu jau ierastu rīcības metodi nomainījusi jaunāka, ērtāka, pieejamāka. Par vienu no pēdējo divdesmit gadu nozīmīgākajām inovācijām var uzskatīt internetu.

Centrālās statistikas pārvaldes apkopotie dati liecina, ka uz 2012.gada sākumu 70,3 % Latvijas iedzīvotāju regulāri (vismaz reizi nedēļā) izmanto internetu. (LR Centrālās statistikas pārvalde sk.internetā 13.11.2012.)

Masu medijos biežāk ir dzirdams jēdziens „elektroniskā balsošana” un tas tiek lietots kā jēdziena „interneta balsošana” sinonīms, tomēr savā nozīmē tie nav līdzvērtīgi jēdzieni. Tā kā plašākā nozīmē vēlēšanu organizēšanu nav paredzēts veikt internetā, bet gan jau esošajā vēlēšanu sistēmā piedāvāt jaunu balsošanas veidu – balsošanu internetā, tad precīzāk ir izmantot jēdzienu „interneta balsošana”.

Interneta balsošanas aktualitāte tikai pieaug, ņemot vērā, ka pasaulē jau šāda pieredze ir. Elektronisko tehnoloģiju plašāka izmantošana valsts pārvaldē kā mērķis ir iekļauta Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2013.gadam. Šajā plānošanas dokumentā ir uzsvērts, ka, „lai atvieglotu pilsoņu iespēju piedalīties referendumos un parakstu vākšanā gan lokālā, gan nacionālā līmenī, būtu jānodrošina iespēja piedalīties referendumā un iesniegt peticijas, izmantojot e-tehnoloģijas”. (Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam, sk.internetā 28.10.2012.)

Kaut arī 2012.gada 8.martā Valsts sekretāru sanāksmē tika atbalstīta koncepcija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi” un, Koncepciju 2012.gada 4.septembrī vērtējot arī Ministru kabinetā, ministri vienojās kopumā atbalstīt interneta vēlēšanu sistēmas izveidi, vienlaikus lēmums par interneta vēlēšanu sistēmas ieviešanas termiņu pieņemts netika.

Savukārt vēlētāju attieksme pret interneta balsošanu līdz šim veiktajos pētījumos atspoguļota kā salīdzinoši negatīva. Tirgus un sabiedriskās domas pētījuma centra SKDS 2011.gadā veiktajā Vēlētāju attieksmju pētījumā iedzīvotāji snieguši kritisku vērtējumu ne tikai iespējai balsot internetā, bet arī neuzticību vēlēšanu rezultātiem, ja tajās būtu piedāvāta iespēja balsot internetā – 52% aptaujāto norādījuši, ka neuzticētos vēlēšanu rezultātiem, ja tiktu ieviesta balsošana internetā. (Vēlētāju attieksmju pētījums, 2011: 19). Pretrunīgie dati par iedzīvotāju plašo interneta izmantošanu un vēlētāju negatīvo attieksmi pret iespējamu

interneta balsošanu norāda, ka par interneta balsošanas problemātiku Latvijā ir jārunā, sevišķi, ņemot vērā, ka valdības dienas kārtībā šāds jautājums jau ir nonācis.

Vēlēšanas un to sistēmas

Vēlēšanas ir viens no galvenajiem demokrātijas instrumentiem, tas ir pamata mehānisms, caur ko pilsoņi demokrātiskā valstī piedalās politiskajā sistēmā. Un, pilsoņu varas aspektā, pilsoņi savu politisko lēmumu pieņemšanu veic galvenokārt ar vēlēšanu palīdzību. (Rand, 2006: 241) Socioloģijā tiek uzskatīts, ka katra sociālā struktūra darbojas kā sistēma, kurā katrs loceklis pilda kādu noteiktu funkciju (McMahon, 2009:1) un arī vēlēšanu organizēšanas kārtībai parasti izmanto jēdzienu „sistēma”, pamatojoties uz to, ka to organizēšanā ir iesaistītas vairākas savstarpēji atkarīgas daļas – vēlētāji, valsts, vēlēšanu organizētāji, politiķi u.c.

Vēlēšanu sistēmas ir iedalāmas divās lielās grupās atkarībā no tā, kā pēc vēlēšanām tiek „pārskaitītas” vēlētāju balsis konkrētās varas institūcijās – mažoritārās vēlēšanu sistēmas (uzvarējušī partija iegūst procentuāli vairāk vietu, nekā tā saņēmusi balsu vēlēšanās) un proporcionālās vēlēšanu sistēmas (vienāda vai līdzīga proporcija starp iegūto balsu skaitu vēlēšanās un vietu skaitu institūcijā). (Хейвуд, 2005: 291) Politikas zinātnē izšķir arī vēl trešo – jauktu vēlēšanu sistēmu, kurā par pamatu tiek ņemti vēlēšanu organizēšanas principi gan no mažoritārās, gan proporcionālās vēlēšanu sistēmas. (Tauriņš, 1999: 101)

Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmi Latvijā valsts suverenā vara pieder Latvijas tautai. Viens no veidiem, kā tauta var īstenot savu varu, ir brīvas un demokrātiskas vēlēšanas. Vispārīgie vēlēšanu principi ir noteikti Latvijas Republikas Satversmē, savukārt vēlēšanu norisi nosaka trīs valsts likumi – Saeimas vēlēšanu likums, Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums un Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums.

Latvijā ar vispārēju demokrātisku vēlēšanu palīdzību tiek vēlēts parlaments, pašvaldību domes un Eiropas Parlaments, katrā no šīm vēlēšanām procedūra ir nedaudz atšķirīga.

Saeimas vēlēšanas Latvijā norisinās [piecos vēlēšanu apgabalos](#) – Rīgā, Vidzemē, Latgalē, Zemgalē un Kurzemē. Saeimas vēlēšanas notiek vienu dienu, un ikviens vēlētājs neatkarīgi no deklarētās dzīvesvietas drīkst balsot jebkurā vēlēšanu iecirknī Latvijā vai ārvalstīs. Saeimas vēlēšanās nav iespējams nobalsot iepriekš, taču ārvalstīs dzīvojošie vēlētāji var izmantot iespēju balsot pa pastu. (Saeimas vēlēšanas, Centrālā vēlēšanu komisija, sk.internetā 5.02.2013., Saeimas vēlēšanu likums, sk.internetā 12.02.2013.) Ņemot vērā, ka Saeimas vēlēšanās netiek paredzēta iespēja nobalsot iepriekš, pastāv liela iespējamība, ka vēlētāji, kuri īslaicīgi devušies uz ārvalstīm, Saeimas vēlēšanās nevar piedalīties.

Eiropas Parlamenta vēlēšanās Latvija ir viens vēlēšanu apgabals. Atšķirībā no Saeimas vēlēšanām un tautas nobalsošanas Eiropas Parlamenta, tāpat kā pašvaldību vēlēšanās, vēlētāju uzskaitē tiek lietots vēlētāju reģistrs un balsošana notiek, izmantojot vēlētāju sarakstus. Katrs vēlētājs vēlēšanām tiek reģistrēts noteiktā vēlēšanu iecirknī atbilstoši reģistrētajai dzīvesvietai. Eiropas Parlamenta vēlēšanās ir iespējama arī iepriekšējā balsošana vēlēšanu iecirknī – triju dienu laikā pirms vispārējās vēlēšanu dienas – un balsošana pa pastu Latvijas pilsoņiem, kas dzīvo ārvalstīs. (Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums, sk.internetā 12.02.2013.) Tā kā Eiropas Parlamenta vēlēšanās tiek izmantots vēlētāju reģistrs un vēlētājs drīkst balsot tikai tajā iecirknī, kurā ir reģistrēts, pastāv liela iespējamība, ka vēlētāji, kuri devušies izbraucienā vai kādu citu iemeslu dēļ vēlēšanu dienā devušies prom, vēlēšanās nepiedalīsies.

Pašvaldību vēlēšanās katras republikas pilsētas un novada pašvaldības administratīvā teritorija veido atsevišķu vēlēšanu apgabalu. Ja vēlētājs vēlēšanu dienā nevarēs nobalsot, viņš var nobalsot iepriekš – triju dienu laikā pirms vispārējās vēlēšanu dienas – vēlēšanu iecirknī, kura vēlētāju sarakstā ir reģistrēts. Pašvaldību vēlēšanās, tāpat kā Eiropas Parlamenta vēlēšanās, tiek izmantots Vēlētāju reģistrs. Katrs vēlētājs balso tajā vēlēšanu iecirknī, kura vēlētāju sarakstā viņš ir reģistrēts (Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums, sk.internetā 10.02.2013.), līdz ar to attiecībā uz pašvaldību vēlēšanām pastāv tie paši riski, kas uz Eiropas Parlamenta vēlēšanām.

Interneta balsošana kā viens no balsošanas procedūru veidiem

Balsošanas procedūru politikas zinātnē skaidro kā valsts rīcību vēlēšanu organizācijā un īstenošanā jeb „vēlēšanu likumu darbībā”. (Василик, 2003: 279) Par demokrātijas dzimteni tiek uzskatīta Senā Grieķija, kur Atēnās jau 507.gadā pirms mūsu ēras polisai nozīmīgu lēmumu pieņemšanai tika organizētas demokrātiskas tiešās vēlēšanas. (Krimmer, 2010: 147) Tomēr kopš demokrātijas pirmsākumiem vēlēšanu norise jeb procedūra ir ievērojami mainījusies un pilnveidojusies. Tāpat kā pārmaiņas sabiedrībā ietekmēja balsošanas veida izmaiņas, tā tehnoloģiskās inovācijas ļāvušas modernizēt arī vēlēšanu sistēmu kopumā, daudzās pasaules valstīs tiek piedāvāti aizvien jauni, vēlētajam ērtāki balsošanas veidi – pasta balsošana, iepriekšējā balsošana u.c. (Herrnson, Niemi, Hanmer, 2007: 9)

Vēlēšanas tāpat var tikt organizētas vairākos atšķirīgos veidos. Papīra zīmju vēlēšanās tiek izmantotas papīra vēlēšanu zīmes, savukārt automatizētajās vēlēšanās tiek izmantotas dažādas tehniskas ierīces, kas palīdz apkopot balsošanas rezultātus. Par elektronisko balsošanu runā, kad par balsošanas ierīcēm tiek izmantoti datori. (Loncke, Dumortier, 2004: 60)

Zinātniskajā literatūrā un arī masu mediju lietojumā trūkst konsekvences par jēdzieniem, apzīmējot balsošanu, kura tiek organizēta, izmantojot informācijas un komunikāciju tehnoloģijas. Visbiežāk mediju telpā tiek izmantotas jēdziens „e-vēlēšanas”, taču tas nav precīzs, jo elektroniskās balsošanas sistēmu var sekojoši iedalīt bezsaistes (*off-line*) un tiešsaistes (*on-line*) balsošanas sistēmās. (Loncke, Dumortier, 2004: 60) Bezsaistes balsošanā datori tiek izmantoti kā savrupi stāvošas ierīces, savukārt tiešsaistes balsošanā datori ir savienoti ar (atvērta vai slēgta) tīkla palīdzību, kas veido būtisku atšķirību starp klientiem un serveriem. Ja par datoru savienošanas tīklu tiek izmantots internets, tad var runāt par interneta balsošanu. (Loncke, Dumortier, 2004: 60)

Interneta balsošanu var iedalīt trīs galvenajos veidos, un, vadoties pēc interneta balsošanas veidu pazīmēm, V.Valtenbergs piedāvā pārskatāmu veidu vēlēšanu institūcijas kontroles analizēšanai pār interneta balsošanas procesiem (skat. 1.tabulu):

1.tabula

Institūciju kontrole pār interneta balsošanas procesiem

	Autentificēšanās	Vēlēšanu institūcijas kontrole pār tehnoloģiju, procesiem un vidi
Interneta balsošana iecirknī	Klātienē, iecirknī, uzrādot dokumentus	Augsta
Interneta balsošana kioskos	Neklātienē, publiskās vietās, elektroniskā autentificēšanās	Vidēja
Attālinātā interneta balsošana	Neklātienē, jebkurā vietā, elektroniskā autentificēšanās	Zema

Avots: Valtenbergs, 2012: 4

Aizvien pieaugošā interneta nozīme, kā arī tehnoloģiju plašāka izmantošana politiskajos un valsts pārvaldes procesos vairāk valstīm jau ļāvusi realizēt interneta balsošanas iespējas pilotprojektu vai kā Igaunijas piemērā – pat vispārējo vēlēšanu veidā.

Līdz šim jau daudzviet pasaulē bijuši mēģinājumi ieviest balsošanu internetā kā vienu no vēlēšanu papildu balsošanas veidiem. Ne pārāk veiksmīgi mēģinājumi bijuši arī **Amerikas Savienotajās Valstīs** (ASV), kur būtiskākās problēmas bijušas nepilnīgas vēlēšanu reģistrācijas procedūras un vienotas autentifikācijas sistēmas neesamība. (Valtenbergs, 2012: 5) Taču interneta balsošanas pilotprojekti ir notikuši vēl virknē pasaules valstu, piemēram, vairākās valstīs balsošana internetā tika piedāvāta noteiktām iedzīvotāju grupām (iedzīvotājiem un militārpersonām, kuri uzturas ārvalstīs – ASV un Francijā; diasporai – Filipīnās), bet pašvaldību interneta balsošanas pilotprojekti notikuši arī Lielbritānijā, Spānijā, Norvēģijā u.c. valstīs. (Valtenbergs, 2012: 5)

Šveice tiek uzskatīta par attālinātās balsošanas pionieriem. Pamazām pilnveidojot pasta balsošanas sistēmu, Šveicē ir veikti vairāki piltomēģinājumi ieviest arī interneta balsošanu.

Ženēvas, Cīrihes, Nošatēlas kantonu referendumos interneta balsošana iespējama jau kopš 1998.gada. (Loncke, Dumortier, 2004: 72; Valtenbergs, 2012: 5; Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”, 2012: 3)

Igaunija ir vienīgā valsts Eiropas Savienībā, kur interneta balsošanu izmanto visā valstī gan vispārējās parlamenta, gan pašvaldību vēlēšanās. Pirmoreiz interneta balsošana tika ieviesta 2005.gadā pašvaldību vēlēšanās, kad iespēju nobalsot internetā izmantoja nedaudz vairāk par 9 tūkstošiem iedzīvotāju, kas ir 1,9 % no kopējā vēlēšanās piedalījušos skaita, savukārt pēdējās parlamenta vēlēšanās 2011.gadā internetā nobalsoja jau 24,3 % no vēlēšanās piedalījušos kopskaita. (Statistics about Internet Voting in Estonia, sk.interneta 15.01.2013.) Līdz šim interneta balsošana Igaunijā ir izmantota jau piecas reizes.

Izvērtējot citu valstu pieredzi un mēģinājumus ieviest interneta balsošanu un īpašu uzmanību pievēršot relatīvi līdzīgā situācija esošās Igaunijas pieredzei, 2012.gadā Latvijā Satiksmes ministrijas atbildībā tika izstrādāta Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”, kas ir būtiskākā iestrāde Latvijas interneta balsošanas ieviešanai.

Patlaban Latvijas Republikas vēlēšanu sistēma paredz trīs balsošanas veidus: balsošana vispārējā vēlēšanu dienā vēlēšanu iecirknī, iepriekšēja balsošana un balsošana pa pastu. Vēlēšanu sistēmas pilnveidošanas koncepcijā paredzētais interneta balsošanas veids neparedz radikāli mainīt pastāvošo vēlēšanu sistēmu, bet gan balsošanu internetā piedāvāt kā vienu no balsošanas neklātienē veidiem. (Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”, 2012: 7) Konceptija paredz noteikt balsojuma korekcijas mehānismu jeb iespēju vēlētajam, kurš ir izmantojis interneta balsošanas sistēmu, balsot atkārtoti (klātienē vispārējā vēlēšanu dienā vai iepriekšējai balsošanai atvēlētajā termiņā). (Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”, 2012: 14) Šī iespēja paredzēta galvenokārt, lai izvairītos no balsojuma izvēles ietekmēšanas, piemēram, darba vietā, ģimenē vai citur, jo ļauj vēlētajam balsojumu labot.

Lai nodrošinātu interneta balsošanas procesa aizklātumu, Konceptijā piedāvātais risinājums atbilst patlaban realizētajai klātienē balsojuma procedūrai, kur vēlētajā identitāte tiek pārbaudīta pirms vēlēšanu zīmju izsniegšanas un katrs balsojums nonāk vēlēšanu urnā ar jau zaudētu saiti starp konkrēto vēlētāju un balsojuma saturu. Arī balsojot internetā, balsojuma šifrēšana nodrošinās to, ka nevar identificēt balsojumu ar balsotāju. (Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”, 2012: 15-16)

Lemjot par interneta balsošana ieviešanu, nepieciešams vērtēt iespēju par tās ieviešanu pilnā apjomā vai pilotprojekta veidā (piemēram, noteiktās pašvaldībās), lai pārbaudītu dažādus interneta balsošanas sistēmas darbības aspektus, izvērtētu dažādus drošības riskus, kā arī izvērtētu sabiedrības aktivitāti. (Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”, 2012: 17)

Interneta balsošanas kā inovācijas socioloģiskā izpratne

Inovācijas ir jēdziens, ko mūsdienu globalizētajā un straujajā laikmetā politikā, uzņēmējdarbībā un citās jomās var dzirdēt ļoti bieži, tomēr tas ne vienmēr tiek pareizi saprasts. Plašā izpratnē inovācija ir jauns veids, kā kaut ko darīt. (Boļšakovs, 2008: 12) Vārda „inovācija” pamatnozīme ir „kaut kā jauna ieviešana, kaut kā vispārināta mainīšana, ieviešot jaunus elementus vai formas”. (Boļšakovs, 2008: 12) Kaut arī mēģinājumi definēt un skaidrot jēdzienu „inovācijas” ir bijuši daudzveidīgi, tomēr apkopojot inovāciju jēdziens ietver trīs nozīmes: inovācijas kā instruments, inovācijas kā process jeb darbība, inovācijas kā galarezultāts (jauna prece, jauns pakalpojums, jauni tirgi, izmaiņas sabiedrības dzīvē u.c.) (Dimza, 2003: 16) Šādā aspektā kā par inovāciju iespējams runāt arī par interneta balsošanu.

Kaut arī inovāciju pētījumi aizvien populārāki kļūst tieši 21.gadsimtā, pirmie teorētiskie inovāciju pētījumi aizsākās jau 20.gadsimta pirmajā pusē. Viens no pirmajiem sociologiem, kas pievērsās galvenokārt tehnoloģisko inovāciju teorētiskā ietvara veidošanai, ir amerikāņu sociologs Viljams Ogburns (*William Fielding Ogburn*), kurš attīstīja ideju par tehnoloģisko

inovāciju trīs aspektiem – izcelšanos (rašanos), izplatību jeb difūziju un ietekmi. (Godin, 2010: 277)

Socioloģijā ilgstoši ir pievērsta uzmanība faktoriem, kas ietekmē inovāciju izplatību dažādās grupās, sabiedrībās un valstīs. Mūsdienās interese par inovāciju izplatību ir kļuvusi konkrētāka un sociologi šo izplatību dēvē par inovāciju difūziju. Difūzija ir īpašs process, kurā caur dažādiem komunikācijas kanāliem un noteiktā laikā idejas, prakses vai produkta inovācija tiek izplatīta sociālās sistēmas dalībniekiem. (Rogers, 2003: 5) No šīs definīcijas izriet četri galvenie difūzijas jēdziena elementi – inovācija, komunikācijas kanāls, laiks un sociāla sistēma, kas ir pamatā sociologu Evereta Rodžera un Karīnas Skotas (*Everett Rogers and Karyn Scott*) veidotajam inovāciju difūzijas modelim. (Rogers, 2003: 5)

Būtiski ir akcentēt, ka inovāciju teorētiskā izpēte palīdz saprast, kā sabiedrībā inovācijas izplatās un, vēl vairāk, kā sabiedrība pieņem inovācijas. Interneta balsošanas sakarā ir būtiski saprast, kā šīs inovācijas ideja ir radusies, kāds ir tās mērķis un tad, izmantojot inovāciju izplatības jeb difūzijas teorētiskās atziņas, iespējams veismīgāk ieviest interneta balsošanu Latvijā. Īpaši tas ir svarīgi, lai paaugstinātu sabiedrības atbalstu interneta balsošanai.

Ekspertu skatījums uz interneta balsošanu kā inovāciju Latvijas vēlēšanu sistēmā

Lai noskaidrotu ekspertu skatījumu uz interneta balsošanu kā inovāciju Latvijas vēlēšanu sistēmā, autore uzrunāja un intervēja četrus ar interneta balsošanas ieviešanu saistītus ekspertus – Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētāju Arni Cimdaru, Latvijas valsts radio un televīzijas centra valdes priekšsēdētāju Jāni Boktu, Latvijas informācijas un komunikāciju tehnoloģijas asociācijas prezidenti Signi Bāliņu un Satiksmes ministrijas Sakaru departamenta direktoru Edmundu Beļski.

Galvenās problēmas, kas saistībā ar tehnoloģiskajām inovācijām tiek iezīmētas teorijās, ir saistītas ar dažādiem tehnoloģiskiem riskiem, kā nesankcionēta piekļuve datiem, datu noplūde, un vairākiem nelabvēlīgiem procesiem sabiedrībā, kā nevienlīdzības palielināšanās un dažādu publiskai varai naidīgu organizāciju attīstība. Uz tehnoloģiskajām problēmām intervijās norādīja arī eksperti, taču pārējās teorijās minētās problēmas ar interneta balsošanu eksperti nesaista.

Raugoties uz interneta balsošanu jeb inovāciju *kā uz instrumentu*, eksperti kā būtiskākās problēmas min vēlētāju pasivitāti, ko ar interneta balsošanas ieviešanu atrisināt nevarētu, un ID karšu ieviešanas problēmas Latvijā. Eksperti, no vienas puses, norāda, ka ID karšu nepieciešamība varētu radīt problēmas interneta balsošanas ieviešanā, bet, no otras puses, ka interneta balsošana būtu instruments ID karšu plašākai lietošanai sabiedrībā.

Vērtējot interneta balsošanas *kā inovācijas procesa* problēmas, eksperti kā būtiskāko problēmu min pagaidām, viņuprāt, neatrisināmo pretrunu starp nepieciešamību nodalīt vēlētāja balsojumu no viņa identitātes, nodrošinot aizklātumu, un izveidot drošu interneta balsošanas sistēmu, kam nepieciešams vēlētāja balsojumu un identitāti saglabāt.

Savukārt interneta balsošanas *kā inovācijas galarezultātu* eksperti pagaidām analizē prognožu līmenī. Eksperti uzskata, ka sabiedrības attieksme pret interneta balsošanu turpmāk uzlabosies un pēc tās ieviešanas aizvien lielāks vēlētāju skaits izteiks atbalstu un uzticību interneta balsošanai, bet nevienlīdzības problēmas sabiedrībā interneta balsošana neradīs.

Inovāciju difūzijas teorijā tiek izdalīti četri *difūzijas* elementi – inovācija, komunikācijas kanāls, laiks un sociāla sistēma, kam intervijās pievērsās arī autores uzrunātie eksperti.

Interneta balsošana atbilst inovāciju teorētiskajām pazīmēm un ieviešanas procesā iziet visas inovāciju izplatības jeb difūzijas stadijas, tāpēc interneta balsošana ir uzskatāma par *inovāciju* Latvijas vēlēšanu sistēmā.

Teorijā tiek uzsvērts, ka būtiskākais *komunikācijas kanāls* tehnoloģisko inovāciju izplatīšanā ir tehnoloģijas pašas, taču eksperti uzskata, ka, informējot par interneta balsošanu, būtu jāizmanto visi iespējamie komunikācijas kanāli, nevis tikai internets. Eksperti intervijās runā ne tikai par masu mediju izmantošanu, bet arī nepieciešamību par interneta balsošanas ieviešanu izglītēt arī skolā, dažādās NVO un par šo jautājumu nepieciešams runāt arī ģimenē.

Taču pagaidām komunikācija ar sabiedrību nenotiek mērķtiecīgi, tāpēc ka par interneta balsošanas ieviešanu nav pieņemts konceptuāls lēmums valdībā un parlamentā.

Laiks ir elements, kas nosaka inovācijas difūzijas ātrumu sabiedrībā. Arī eksperti norāda, ka ir nepieciešams laiks, lai lielākā daļa sabiedrības interneta balsošanu akceptētu kā drošu un uzticamu balsošanas metodi. Tāpat laiks ir nepieciešams interneta balsošanas sistēmas izstrādei un ieviešanai, un eksperti vērtē, ka aptuvenais laiks, kas nepieciešams, lai Latvijā ieviestu interneta balsošanu, ir aptuveni pusotrs gads, tāpēc, viņuprāt, labākais risinājums būtu to ieviest nākamajās – 2017.gada – pašvaldību vēlēšanās.

Jebkuras inovācijas un arī interneta balsošanas difūzijā ir iesaistīta *sociāla sistēma*, jo interneta balsošanas ieviešana ir atkarīga ne tikai no tās ieviesējiem, bet arī no tehnoloģijām, sabiedrības attieksmes un citiem elementiem. Eksperti norāda uz veselu priekšnoteikumu kopumu, kas sociālajā sistēmā ir jāsakārto pirms interneta balsošanas ieviešanas – vispirms jau nepieciešams konceptuāls lēmums par interneta balsošanas ieviešanu, tāpat nepieciešams sakārtot atbilstošo likumdošanu, atvēlēt finansējumu sistēmas ieviešanai, kā arī informēt un izglītēt sabiedrību, jo tieši no sabiedrības atbalsta lielā mērā ir atkarīga interneta balsošanas ieviešana. Eksperti norāda uz būtiskām problēmām šajā sakarā, jo uzskata, ka sociālās sistēmas elementi interneta balsošanas aspektā pašlaik darbojas savstarpēji nesaistīti.

Secinājumi

1. Zinātniskajā literatūrā un masu medijos trūkst konsekvences, izmantojot apzīmējumus balsošanas procedūrai, kurā tiek izmantotas informācijas un komunikāciju tehnoloģijas; elektroniskajās balsošanā tiek izmantoti datori vai citas elektroniskas iekārtas, taču interneta balsošanas galvenā pazīme ir balsošanas procedūras norise ar interneta starpniecību.
2. Arī koncepcijā „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi”, kas ir pamata dokuments interneta balsošanas ieviešanas plāniem Latvijā, trūkst konsekvences jēdzienu lietošanā, kas apzīmē balsošanu internetā – nosaukumā iekļautais jēdziens „interneta vēlēšanu sistēma” pēc būtības nav precīzs, jo Koncepcijā netiek paredzēts organizēt vēlēšanas internetā, bet gan piedāvāt papildu balsošanas veidu – interneta balsošanu.
3. Latvijas sabiedrība ir atvērta dažādām inovācijām, taču nav gatava pieņemt riskus, kas saistīti ar iespējamām kļūdām valsts pārvaldes darbā; eksperti uzskata, ka tieši sabiedrības negatīvā attieksme pret interneta balsošanu ir galvenais tās ieviešanas bremzējošais faktors.
4. Interneta balsošana neietekmētu sabiedrības līdzdalību vēlēšanās, tātad interneta balsošana nav vērtējama kā instruments līdzdalības veicināšanai, jo galvenās problēmas ar zemo līdzdalību vēlēšanās eksperti saista ar motivācijas problēmām, nevis problēmām ar balsošanas iespējām.
5. Kā būtiskāko problēmu interneta balsošanā kā procesā interneta balsošanas organizēšanā iesaistītie eksperti redz pretrunu starp sistēmas drošību un vēlētajā balsojuma aizklātumu, kā arī organizatoriskās problēmas, kas saistītas ar neskaidri nodefinētiem mērķiem parlamentā un valdībā.
6. Vērtējot interneta balsošanu kā galarezultātu, eksperti prognozē, ka sabiedrības attieksme pret interneta balsošanu nākotnē varētu uzlaboties, savukārt iespējamās nevienlīdzības izpausmes sabiedrībā interneta balsošanas ieviešanas dēļ eksperti nesaskata.
7. Kā iespējami labāko risinājumu eksperti redz interneta balsošanu Latvijā ieviest 2017.gada pašvaldību vēlēšanās, taču atšķiras redzējumi par pilotprojektu īstenošanas veidiem, kas būtu veiksmīgākie gan no sistēmas drošības, gan sabiedrības attieksmes uzlabošanas puses.
8. Ekspertu intervijās iezīmējās vairāki aspekti, kam interneta balsošanas aspektā būtu lietderīgi pētījumos pievērsties arī nākotnē:

- jēdziena „interneta balsošana” skaidrošana. Gan pašu interneta balsošanas ieviešanas ekspertu starpā, gan masu mediju lietojumā nepastāv vienotības jēdzienu izmantošanā, un vairāki pēc būtības atšķirīgi jēdzieni tiek lietoti kā sinonīmi, tāpēc autore uzskata, ka nepieciešams nopietnāk pievērsties šī jēdziena izpratnei un izskaidrošanai.
 - sabiedrības attieksme pret interneta balsošanu. Intervijās iezīmējās, ka galvenokārt sabiedrības negatīvā attieksme pret interneta balsošanu ir saistāma ar bailēm par interneta balsošanas drošību, tāpēc sabiedrības aspektā nepieciešams nopietns sabiedrības izglītošanas darbs, sevišķi pievērsties datu drošības jautājumiem.
9. Turpmākiem pētījumiem iespējams izvirzīt hipotēzi, ka būtiskākā problēma interneta balsošanas ieviešanas aspektā ir sabiedrības neuzticība vēlēšanu rezultātiem, ja tiktu ieviesta interneta balsošana.

Izmantoto literatūras avotu saraksts

1. Bolšakovs S. (2008) Inovatīvā darbība Latvijā, Rīga: Jumava, 2008, 324 lpp.
2. Dimza V. (2003) Inovācijas pasaulē, Eiropā, Latvijā, Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, 2003, 206 lpp.
3. Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums, sk.internetā (12.02.2013.) <http://www.likumi.lv/doc.php?id=84185>
4. Godin B. (2010) Innovation Without the Word: William F.Ogburn's Contribution to the Study of Technological Innovation, Minerva: A Review of Science, Learning & Policy; Jul2010, Vol.48, 277-307 p. Academic Search Premier, Ebsco Host, sk.internetā (23.01.2012.) <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=f1747504-4b61-40aa-88b6-b0f5e00dbc80%40sessionmgr12&vid=1&hid=24&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=aph&AN=53723720>
5. Herrnson P.S., Niemi R.G., Hanmer M.J. (2007) Voting Technology: The Not-So-Simple Act of Casting a Ballot, Washington: Brookings Institution Press, 2007, 232 p. Ebrary, sk.internetā (2.02.2013.) <http://site.ebrary.com.ezproxy.llu.lv/lib/llu/fb/docDetail.action?docID=10224518&p00=voting%20technology%20the%20not-so-simple%20act%20casting%20ballot>
6. Iedzīvotāji, kuri lieto datoru/internetu gada sākumā, LR Centrālās statistikas pārvalde, Ikgadējie dati, Informācijas tehnoloģijas, sk.internetā (13.11.2012.) <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/zin/Ikgad%C4%93jie%20statistikas%20dati/Datoriz%C4%81cija/Datoriz%C4%81cija.asp>
7. Konceptija „Par interneta vēlēšanu sistēmas izveidi” (informatīvā daļa), koncepcijas projekts, Satiksmes ministrija, 2012, sk.internenā (28.10.2012.) <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40244943>
8. Krimmer R. (2010) E-voting as a New Form of Voting, Book: Balci A., Can Aktan C, Dalbay O. (ed.) Explorations in E-government & E-governance: Selected Proceedings of Second International Conference on E-government and E-governance, 11-12 March 2010, Antalya, Turkey, Volume 2, 2010, Turkey: Turksat, 147-152 p.
9. Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģija līdz 2030.gadam (2008), sk.internetā (28.10.2012.) http://www.latvija2030.lv/upload/lia_1redakcija_pilnv_final.pdf
10. Loncke M., Dumortier J. (2004) Online Voting: A Legal Perspective, International Review of Law Computers & Tehnology, Volume 18, No.1., 59.-79.p., Academic Search Premier, Ebsco Host, sk.internetā (15.11.2012.) <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=8&sid=9767e4b5-643f-4846-9993-3dbb2192194d%40sessionmgr111&hid=112&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=aph&AN=13524153>
11. McMahon M. (2009) Structural Functionalism, Research Starters – Sociology, 2009, 1-7 p., Ebsco Host, sk.internetā (15.01.2013.) <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=rst&AN=36268059&site=ehost-live&scope=site>
12. Rand D. (ed.) (2006) Studying Politics: An Introduction to Political science, 2nd edition, Canada: Thomson Nelson, 2006, 442 p.
13. Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums, sk.internetā (10.02.2013.) <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57839>
14. Rogers E.M. (2003) Diffusion of Innovations, 5th edition, New York: Free Press, 2003, 551 p., sk.internetā (4.02.2013.) <http://books.google.lv/books?id=9U1K5LjUOwEC&printsec=frontcover&hl=lv#v=onepage&q&f=false>
15. Saeimas vēlēšanas, Centrālās vēlēšanu komisijas mājaslapa, sk.internetā (5.02.2013.) <http://web.cvk.lv/pub/public/27427.html>

16. Saeimas vēlēšanu likums, sk.internetā (12.02.2013.) <http://www.likumi.lv/doc.php?id=35261>
17. Statistics about Internet Voting in Estonia, Estonian National Electoral Committee, sk.internetā (15.01.2013.) <http://www.vvk.ee/voting-methods-in-estonia/engindex/statistics>
18. Tauriņš G. (1999) Politika I, Rīga: LR Nacionālā Aizsardzības akadēmija, 1999, 129 lpp.
19. Valtenbergs V. Interneta balsošanas globālā perspektīva: svarīgākās atziņas, diskusija "Interneta vēlēšanas Latvijā: vai un kad?", Latvijas Universitāte, 24.09.2012., sk.internetā (15.01.2012.) http://www.szf.lu.lv/files/ALISE/V_ValtenbergsPrezentacija.pdf
20. Vēlētāju attieksmju pētījums 2011, Latvijas iedzīvotāju aptauja, Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS, 2011.gada oktobris, sk.internetā (12.02.2013.) http://web.cvk.lv/pub/upload_file/atskaite_CVK_102011.pdf
21. Василик М.А. (ред.) (2003) Политология, Москва: Гардарики, 2003, 588 стр.
22. Хейвуд Э. (2005) Политология, второе издание (под ред. Водолазова Г.Г., Вельского В.Ю.), Москва: Юнити-Дана, 2005, 544 стр.